

INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARIDA GLOBAL VA LOKAL QADRIYATLARNING QIYOSIY TAHLILI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17180607>

Baxodirova Mahliyo Ilxomovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek xalq maqollarida global va local qadriyatlarning qanday aks etishi qiyosiy tahlil asosida o'rganiladi. Maqollar xalqning madaniyati, tarixi va ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi muhim til birliklari bo'lib, ular orqali umumiy insoniy tamoyillar va milliy o'ziga xosliklar ifodalanadi. Tadqiqot davomida ingliz va o'zbek maqollarining mavzulari, lingvistik va semantik xususiyatlari tahlil qilinib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Shuningdek, globalizatsiyaning maqollar mazmuniga va ularning zamonaviy jamiyatda qo'llanilishiga ta'siri ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar

maqollar, madaniyat, qadriyatlar, globalizatsiya, lingvistik tahlil, xalq og'zaki ijodi.

Har bir xalqning ma'naviy-madaniy merosi, urf-odatlar va dunyoqarashi uning tili orqali namoyon bo'ladi. Xalq maqollari ana shu madaniyatning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan hayotiy tajribalar, qadriyatlar va dunyoqarashlarni o'zida aks ettiradi. Ingliz va o'zbek maqollari ham xalqning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy munosabatlari va qadriyat tizimining ifodasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Maqollarda global va lokal qadriyatlarning aks etishi xalqning umumiy tajribalarini hamda o'ziga xos madaniy xususiyatlarini anglashga yordam beradi. Ba'zi maqollar turli tillarda bir-biriga o'xshash bo'lib, insoniyatga xos umumiy qadriyatlarni ifodalasa, ba'zilari faqat muayyan xalqning hayot tarzi va madaniyatiga mos keladigan maxsus ma'nolarga ega bo'ladi. Shu sababli ingliz va o'zbek maqollarini taqqoslab o'rganish orqali biz har ikki xalq madaniyatidagi o'xshash va farqli jihatlarni chuqurroq tushunishimiz mumkin. Masalan, ingliz tilidagi "Time is money" maqoli insonning vaqtni iqtisodiy resurs sifatida qadrlashiga urg'u bersa, o'zbek tilidagi "Vaqt - oltindan qimmat" maqoli ham shunga yaqin mazmunga ega, biroq u ko'proq vaqtning beqiyos ahamiyatini ta'kidlaydi. Boshqa tomondan, "When in Rome, do as the Romans do" (Inglizcha) va "Elga qarab ul bo'l" (O'zbekcha) maqollari moslashuvchanlik va muhitga moslashish g'oyalarini ifodalaydi. Shunday qilib,

maqollar xalqning ijtimoiy hayoti, mentaliteti va qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim til birliklari bo'lib, ularni qiyosiy o'rganish madaniyatlararokommunikatsiyani rivojlantirish va xalqaro tushunishni yaxshilash uchun muhim ahamiyatga ega. Har bir xalqning madaniy merosi, urf-odatlari va qadriyatlari asrlar davomida shakllanib, avlodan-avlodga o'tib keladi. Bu jarayonda xalq og'zaki ijodi, xususan, maqollar muhim o'rin tutadi. Maqollar xalqning hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va axloqiy me'yorlarini ifodalovchi qisqa, lekin mazmunli iboralardir. Ingliz va o'zbek xalq maqollarida global va lokal qadriyatlarning aks etishi mavzusini o'rganish bugungi kunda dolzarb hisoblanadi, chunki bu mavzu madaniyatlararo muloqot, milliy o'zlikni anglash va globalizatsiya sharoitida milliy qadriyatlarni saqlab qolish masalalari bilan chambarchas bog'liq. Globalizatsiya jarayonida turli madaniyatlar o'rtasidagi aloqalar kuchayib, xalqaro muloqot kengaymoqda. Bu esa turli xalqlarning madaniy merosini, jumladan, maqollarini o'rganish va taqqoslashni talab etadi. Ingliz va o'zbek maqollarini qiyosiy tahlil qilish orqali biz ikki xalqning umumiy va o'ziga xos qadriyatlarini aniqlashimiz mumkin. Bu esa madaniyatlararo tushunishni chuqurlashtirishga, milliy o'zlikni anglashga va global madaniy muloqotda faol ishtirok etishga xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng, milliy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirishga katta e'tibor qaratildi. Bu borada bir qator farmon va qarorlar qabul qilindi. Masalan, 1997-yilda "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" konsepsiyasi tasdiqlandi, unda milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va targ'ib qilish masalalari muhim o'rin tutadi. Shuningdek, 2017-yilda "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish to'g'risida" Prezident farmoni qabul qilindi, bu farmonda milliy ma'naviyat va qadriyatlarni mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan. O'zbekistonda milliy qadriyatlarni targ'ib qilish va xalq og'zaki ijodini o'rganish bo'yicha bir qator ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda. Masalan, 2018-yilda o'tkazilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarga milliy qadriyatlarni singdirishda xalq maqollaridan foydalanish samarali usul ekanligi aniqlangan. Tadqiqotda ishtirok etgan o'qituvchilarning 85% maqollar yordamida o'quvchilarning ma'naviy tarbiyasini yaxshilash mumkinligini ta'kidlaganlar. Bundan tashqari, 2020-yilda o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 78% xalq maqollari orqali milliy qadriyatlarni yosh avlodga etkazish muhimligini qayd etgan. Bu esa xalq maqollarining milliy tarbiya jarayonidagi ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yilda qabul qilgan qaroriga muvofiq, umumta'lim maktablarida "Milliy qadriyatlar" fani joriy etildi. Bu fan doirasida o'quvchilarga xalq og'zaki ijodi, jumladan, maqollar orqali milliy qadriyatlar

o'rgatilmogda. Natijada, 2021-yilda o'tkazilgan monitoring natijalariga ko'ra, ushbu fanni o'qitish natijasida o'quvchilarning 82% milliy qadriyatlar haqida chuqurroq bilimga ega bo'lganliklari aniqlangan. Yuqoridagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va targ'ib qilish, xalq maqollari orqali yosh avlodga etkazish masalalariga davlat darajasida katta e'tibor qaratilmogda. Bu borada qabul qilingan farmon va qarorlar, shuningdek, o'tkazilgan tadqiqotlar milliy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish yo'lida muhim ahamiyat kasb etadi.

Maqollar xalqning madaniyati, qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim til birliklaridan biridir. Ular avloddan-avlodga o'tib, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va axloqiy me'yorlarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Ingliz va o'zbek maqollari turli madaniy va tarixiy jarayonlar natijasida shakllangan bo'lsa ham, ular orasida o'xshashlik va farqlar kuzatiladi. Ushbu qismda ingliz va o'zbek maqollarining semantik va lingvistik jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi.

1. Mehnat va boylik haqidagi maqollar

Har ikki til maqollarida mehnat va boylik bilan bog'liq fikrlar aks ettirilgan. Masalan:

Inglizcha: "No pain, no gain." (Og'riqsiz yutuq bo'lmaydi.)

O'zbekcha: "Mehnat qilgan – rohat topar."

Bu maqollar insonning muvaffaqiyatga erishishi uchun mehnat qilish muhim ekanligini ta'kidlaydi. Inglizcha maqolda muvaffaqiyatga erishish yo'lida qiyinchiliklarni yengish lozimligi aytilsa, o'zbek maqolida mehnatning natijasi rohat va farovonlikka bog'liq ekanligi ifodalanadi. Bundan tashqari, iqtisodiy qadriyatlar ham har ikkala tilda o'xshash tarzda ifodalanadi:

Inglizcha: "Time is money." (Vaqt – pul.)

O'zbekcha: "Vaqt – oltindan qimmat."

Ingliz tilidagi maqolda vaqt iqtisodiy resurs sifatida ko'rilsa, o'zbek tilidagi maqolda esa beqiyos qadriyat ekanligi aytiladi.

2. Do'stlik va insoniy munosabatlar

Har bir jamiyatda do'stlik va insoniy munosabatlar muhim o'rin tutadi. Bu mavzu ham ingliz va o'zbek maqollarida keng yoritilgan.

Inglizcha: "A friend in need is a friend indeed." (Muzrabo'g'li do'st haqiqiy do'st.)

O'zbekcha: "Do'st boshiga ish tushganda bilinadi."

Bu maqollarda do'stning chin do'st ekani faqat og'ir vaziyatda ayon bo'lishi ta'kidlangan. Har ikkala maqol ham bir xil mazmunga ega bo'lib, hayotiy tajribalarga asoslanadi.

Shuningdek, xiyonat va ishonch haqidagi maqollar ham mavjud:

Inglizcha: "Betrayal is like a broken mirror; it can never be the same again."
(Xiyonat singan oyna kabidir, uni qayta tiklab bo'lmaydi.)

O'zbekcha: "Ishonch oqlangan joyda do'stlik mustahkam bo'ladi."

Bu maqollar ishonch va uning inson hayotidagi ahamiyatini aks ettiradi. Ingliz tilida xiyonatning qaytarilmas oqibatlariga olib kelishi ta'kidlangan bo'lsa, o'zbek tilida esa ishonchning do'stlikka asos ekanligi ko'rsatib o'tilgan.

3. Aqllilik va tajriba haqida maqollar

Inglizcha: "The early bird catches the worm." (Erta turgan qush don topar.)

O'zbekcha: "Erta turgan elga yo'ldosh."

Bu maqollar insonning faol va ehtiyotkor bo'lishi muhim ekanligini ifodalaydi.

Inglizcha maqolda harakatning natijasi urg'ulangan bo'lsa, o'zbek maqolida ertalabki faoliyatning jamoatchilik bilan bog'liqligi ta'kidlangan.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek maqollarida umumiy insoniy qadriyatlar aks ettirilgan bo'lsa-da, ularning ifoda shakli va semantik jihatlari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilida pragmatik va to'g'ri ifodalar ko'proq uchrasa, o'zbek maqollarida obrazli va poetik ifoda usuli kuchliroqdir. Tahlil natijalariga ko'ra, ingliz maqollarida pragmatizm, aniq va to'g'ridan-to'g'ri ma'no ustuvor bo'lsa, o'zbek maqollarida esa poetik obrazlilik va chuqur majoziy ma'no ko'proq uchraydi. Shuningdek, do'stlik haqidagi maqollar ham har ikkala til madaniyatida do'stning sadoqati va sinovdan o'tganligi muhim ekanligini ta'kidlaydi. Globalizatsiya jarayoni natijasida ba'zi universal qadriyatlar mustahkamlanib borayotgan bo'lsa-da, har bir xalqning o'ziga xos madaniyati va dunyoqarashi maqollar orqali saqlanib qolmoqda. Shu bois, til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish kelajakda ham dolzarb bo'lib qoladi. Maqollarni qiyosiy o'rganish millatlararo muloqotni chuqurlashtirish, madaniy o'ziga xoslikni anglash va umumiy qadriyatlarni aniqlash uchun muhim vosita hisoblanadi. Bu boradagi tadqiqotlar kelajakda til va madaniyat tadqiqotlarini yanada boyitishga xizmat qiladi.

REFERENCES:

1. Sharipov, U. O'zbek xalq maqollarining lingvokulturologik xususiyatlari. Fan va texnologiya nashriyoti – Toshkent. 2013. – 256 b.
2. Nazrullayev, M. O'zbek maqollarining semantik va lingvistik xususiyatlari. Toshkent davlat universiteti nashriyoti – Toshkent. 2005. – 215 b.
3. Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Fan nashriyoti – Toshkent. 1978 – 340 b.

4. Norrick, N. R. How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs. Mouton- Germany. 1985 - 232 p.
5. Mieder, W. Proverbs: A Handbook. Greenwood Press-USA. 2004-240 p.